

Waldorfské školství - anthroposofie

Klasická škola je stále předmětem ostrých kritik a podle krajních názorů není schopna vyhovět požadavkům moderní - a dnes postmoderní - doby. Zřejmě proto se už od konce minulého století objevovaly revoluční snahy o nalezení jiných pedagogických systémů, o vytvoření školy alternativní. Z řady navržených soustav je nejznámější tzv. waldorfské školství (WŠ), založené Rudolfem Steinerem v roce 1919 a vycházející z jeho antroposofie.

V ČR zatím existuje sedm základních škol s waldorskou pedagogikou, přijatých Ministerstvem školství do pokusného ověřování. Kromě základního školství se principy WŠ uplatňují i v mateřských školách, i u nás již několik takových škol existuje. V posledních letech se zastánci tohoto pedagogického směru snaží ovlivňovat vývoj dítěte i v prvních třech letech života, tedy v nejcitlivějším období vývoje nervové soustavy a imprintingu, který určuje směr celého dalšího vývoje jedince. V USA se v roce 1998 sešla mezinárodní konference stoupenců WŠ, aby prodiskutovali možnosti, jak ovlivnit rodiče a děti v tomto období. Waldorfská pedagogika však není bez problémů, narazila na odpor, v USA jsou WŠ považovány za školy náboženského charakteru a přijetí jejich osnov do státních škol je v rozporu se zákony amerických států o odluce církve a státu. Diskuse o WŠ je v západních zemích věcná a střetávají se v ní názory obhájců i kritiků WŠ, kteří se mohou opřít o znalost celého Steinerova díla, které vyšlo v překladech ve všech hlavních světových jazycích. Kromě toho bylo publikováno několik kritických monografií o WŠ. Velkou odezvu vyvolaly především dvě publikace G. a M. Grandta. Vznikají i sdružení proti WŠ, např. německá IzAK (Iniziativa zur Anthroposophiekritik) a rozsáhlé diskuse probíhají už několik let na internetu, jak na německých, tak amerických stránkách. U nás je situace bohužel jiná. Původní Steinerovy spisy jsou téměř nedostupné a teprve v posledních letech česky vycházejí některé Steinerovy knihy a jednotlivé přednášky. O WŠ jsou pak k dispozici jen nekritické propagační materiály. Také v rozhlasu a v televizi se v minulých dvou letech objevily cykly o antroposofii a WS - opět bez jakékoli kritické korekce. Písemné kritické články a petice jsou zcela ojedinělé (dr. Libovický) a zanikají v šumu chvalozpěvů. Rodiče posílají své děti do WŠ, aniž by znali jejich podstatu, Steinerovu antroposofii.

Historie antroposofie

Rudolf Steiner žil v letech 1861 - 1925. Od samého počátku byl výrazně ovlivněn filozofií W. Goetha, jehož díla vydával. Velký vliv na něj měla především dvě Goethova díla: Metamorfóza rostlin a Teorie barvy. Později, v osmdesátých letech, se přimkl k theosofickému hnutí, které v roce 1875 založila H. P. Blavatská. Od r.1902 byl dokonce generálním sekretářem německé sekce theosofie a v roce 1904 vydal jedno ze svých základních děl: Theosophie. Později, když theosofické hnutí přesunulo své hlavní aktivity do jihovýchodní Asie a když dokonce označilo indického chlapce Krišnamurtu za reinkarnovaného Krista, dostal se Steiner, který se

opíral o křesťanské učení, s theosofy do rozporu a byl v roce 1912 vyloučen. Svou vlastní filozofii nazval antroposofií, moudrostí o člověku. V roce 1913 založil se svými příznivci Anthroposofickou společnost, jejíž základnou se stalo Goetheanum, stylové centrum v Dornachu ve Švýcarsku, vybudované podle jeho architektonických představ. Výukovým centrem se stala Svobodná vysoká škola spirituální vědy, sídlící rovněž v Dornachu. Později, v roce 1922, založili antroposofové i církev, Obec křesťanů, pro kterou vytvořil Steiner liturgii a rituály. Obě tyto společnosti existují dodnes a také u nás byla po r.1989 jejich činnost obnovena.

Steiner byl člověk mimořádně produktivní. Přicházel stále s novými myšlenkami. Jeho učení, které nazýval duchovní vědou, se dotýkalo snad všech stránek života společnosti, otázek teoretických i praktických. A protože měl navíc úžasný organizační talent, rozhodl se své názory v široké míře uplatňovat. Navrhoval politicko-hospodářské reformy, především v době po první světové válce. Zdůrazňoval v nich nutnost rozdělit sociální sféru na tři samostatné oblasti, na oblast kulturní, právní a hospodářskou, měl konkrétní návrhy v peněžnictví, chtěl zasahovat do matematických i přírodních věd. V těchto oblastech příliš neuspěl, ale přece jen se mu podařilo ovlivnit alespoň výtvarné a dramatické umění. Největší úspěch však měl se založením tří nových praktických směrů, a to v zemědělství, medicíně a ve školství. Úspěšná byla i jeho eurytmie, speciální rytmický tanec, která se někdy považuje za samostatnou kulturní disciplínu, ale v praxi je především součástí WŠ.

Jaké jsou prameny Steinerova učení? Steinerova filozofie je relativně konsistentní, zčásti originální, zčásti napájená z širokého spektra kořenů (viz Brockhaus, Hansson). V jeho díle lze najít prvky předkřesťanských filozofů i prvky pohanské, právě tak jako ohlasy gnosticizmu. Ze středověkého okultismu se ve Steinerově díle silně ozývá jak alchymie, tak zejména astrologie a své stopy v něm zanechal i spiritismus. Přímou z něho totiž vzešla theosofie, která se kromě toho bohatě inspirovala buddhismem a hinduismem, od nichž převzala víru v reinkarnaci a karmu. Steiner na rozdíl od theosofů kladl větší důraz na křesťanskou tradici, i když svérázným způsobem chápanou. Nelze opomenout, že byl silně ovlivněn rosikrucianstvím. Řadu poznatků čerpal také z moderní vědy a z díla Goethova. Steinerovo učení je tak směsicí představ náboženských, okultních, historických, ale také vědeckých. Ke všem těmto prvkům připojil názory vlastní, ke kterým dospěl svéráznou cestou nadsmyslového poznání.

Cíl a obsah antroposofie

Cílem Steinerova učení byla obroda člověka, rozvoj jeho duchovních sil prostřednictvím nadsmyslového poznání světa. Sám Steiner definoval antroposofii, kterou nazýval duchovní nebo spirituální vědou, takto: Je to "cesta poznání, která vede duchovní obsah člověka k duchovnu všehomíra". Zatímco přírodní vědy pojednávají o věcech smysly vnímatelných, měla by antroposofie "pojednávat ve stejném duchu o tom, co nelze vnímat smysly". "Poznatky" Steiner získával pomocí hlubokého soustředění a meditace. Popisoval tři stupně poznávání: imaginativní, inspirativní a intuitivní. Tímto způsobem, soustavnou meditací, lze podle Steinera dospět k jasnovidectví a získat tak přístup ke kosmické paměti. Zanořen hluboko do této paměti potom Steiner

přímo četl ve "virtuální knize poznání", kterou nazval kronikou Ákáša. Toto slovo pochází z arabštiny a znamená astrální světlo. Aby člověk dospěl k takovému poznání, musí se zbavit kritických postojů, musí tlumit sklony k analýze a hledání kauzality. "...jakákoli kritika, jakékoli projevené nepříznivé mínění rozptylují síly duše pro dosažení vyššího poznání, stejně jako naopak pokorné uctívání tyto síly posiluje" (cit. Hansson). Steiner proto radil svým žákům, že se musí odevzdat svému učiteli, uznávat jeho autoritu. Poznatky se musí žákům předávat postupně, plnou pravdu by adept neunesl. Steinerovi žáci měli postupně dospět k "iniciaci", "zasvěcení", kdy budou schopni jasnovidectví. Bohužel, nikomu ze Steinerových žáků a následovníků se to nezdařilo, nikdo neuměl v kronice Ákáša číst a nemohl Steinerovy objevy potvrdit. Veškeré antroposofické učení až do dnešních časů proto spočívá v reprodukci Steinerových myšlenek a citací z jeho díla.

K základním Steinerovým poznatkům patří následující interpretace světa a "nauka o člověku": Člověk existuje od samého počátku vývoje kosmu. Vývoj vesmíru není ničím jiným než postupným vývojem a osvobozováním člověka. Ten byl zprvu duchovní bytostí a stál v kosmické hierarchii hned pod devíti sférami božského duchovního světa. Od něho se lidé odpoutali a propadli se tak do hmotného světa, ze kterého nyní postupně stoupají a obohaceni se vracejí ke světu duchovnímu. Člověk se při tom vyvíjí ve stupních, opakovanými reinkarnacemi s přenosem karmy. V průběhu této cesty se člověk vyvíjí paralelně s celou ostatní přírodou, zbavuje se tíživé hmoty a svých temných stránek a předává je rostlinám a živočichům, což jsou v podstatě jen vedlejší produkty, odpady vývoje člověka. Protože se člověk vyvíjí současně s okolním světem, má jeho vývoj zákonité souvislosti s neživou i živou přírodou, se sluncem i planetami a lze mezi nimi nalézt četné paralely: např. sedm epoch vývoje člověka odpovídá počtu sedmi planet, dvanáct částí jeho těla odpovídá dvanácti znamením zvěrokruhu, jeho čtyři základní temperamenty čtyřem elementům přírody, vodě, ohni, zemi a vzduchu. Těchto paralel Steiner později využíval v pedagogice, medicíně i v biodynamickém zemědělství.

Steiner se dále v kronice Ákáša dočetl, že lidstvo prošlo několika vývojovými etapami. První z nich byla Lemurie, následovala Atlantis a nyní žijeme v postatlantském období. Tato perioda začala v roce 7227 před naším letopočtem a od té doby uplynulo již sedm epoch. Nyní žijeme v euroamerické epoše, která bude trvat do r.2573. Konec světa podle Steinera nastane v roce 3995, kdy člověk konečně opět získá jasnovidnou schopnost. Steiner podal detailní popis Lemurie i Atlantidy a vlastností tehdejší populace, která např. v době Atlantidy neuměla mluvit a dorozumívala se telepaticky. Po zmizení Atlantidy vznikly různé rasy. Z původních Semitů byli ti nejnadanější selektováni a vznikla bílá rasa, která nakonec přišla do Evropy.

Významným okamžikem ve vývoji lidstva bylo mystérium Golgoty. Kristus je podle Steinera bohem slunce a přišel pomoci lidské rase, aby našla rovnováhu mezi zoroasteriánskými bohy světla a temnoty, Luciferem a Ahrimanem. Kromě této celkové koncepce vývoje lidstva Steiner publikoval řadu dílčích konkrétních poznatků ze života egyptských kněží, doplňoval evangelium a přinesl také zcela originální "poznatky" z oblasti fyzikální, botanické a zoologické.

Fyzika, biologie a biodynamické zemědělství

Steiner navrhl zvláštní, biodynamické, zemědělství, které mělo být přirozené, bez umělých hnojiv, pesticidů, mechanizace a jiných umělých zásahů. Jeho cílem nebylo zvyšování produkce, ale sama práce, která měla vést ke zušlechťování člověka. Zemědělství je podle Steinera komplikovaným systémem, závislým především na éterných a astrálních silách. Rostliny jsou významně ovlivňovány planetárním systémem a sluncem, které obíhá kolem země. Světlo je zvláštní entita, kterou nelze rozdělit podle Newtonovy představy v barevné spektrum podle vlnových délek. Zajímavé jsou také Steinerovy poznatky o vývoji rostlin. Rostliny podle něj nevznikly plynulým vývojem, jejich přírodní druhy jsou jen variacemi na základní téma, Goethovu Urpflanze, a byly speciálně vytvořeny duchovními silami. Léčebné účinky rostlin lze poznat intuicí podle tvaru jejich listů. Steiner také vysvětlil směr růstu rostlin. Jsou za něj zodpovědni skřítkci, gnómové, kteří nenávidí zemi, a z toho důvodu vše odstrkují ven od země. Proto rostou rostliny ven do světla a vlhka, kde se do jejich listů usazují víly, undiny. Země je podle Steinera organismem, který dýchá dvakrát denně, její půda je živá a lze ji udělat dynamičtější přidáním speciálních přípravků, zejména homeopatických. Doporučoval především některé minerály, které mají být ovlivněny planetami. Známý je např. tzv. křemenáček, drcený křemen, speciálně upravovaný a aplikovaný v množství několika gramů na hektar. Proti hrabošům doporučoval rozhazovat popel z hrabošů podle homeopatického zákona similia similibus curentur. Typickým Steinerovým a i nyní u nás doporučovaným přípravkem ke hnojení je řebříčkem naplněný měchýř z jelena. Jelen totiž svými parohy nasává kosmické síly, jeho měchýř vystavený na jaře slunci z něho přijímá éterné a astrální síly a zakopaný přes zimu do země přijme síly fyzické. Vznikne tak díky lidskému duchu zcela nová hmota a je tak údajně překročen práh pro přírodu samu nepřekročitelný. Doba setí a sklizně se potom řídí podle astrologických kalendářů.

Antroposofická medicína

K analogickým názorům dospěl Steiner v oblasti anatomie a medicíny a uplatnil je v roce 1920, kdy spolu s Itou Wegmanovou založil první společnost antroposofických lékařů. Nepokládá se za zvláštní, alternativní medicínu, chce jen zhumanizovat klasickou medicínu a rozšířit její diagnostické a terapeutické možnosti. Literatura antroposofické medicíny je zatím chudá a školení lékařů proto zabezpečují členové lékařské sekce "Školy spirituální vědy" v Dornachu.

Antroposofická medicína vychází z jiných představ o stavbě lidského těla než medicína klasická: Člověk je podle Steinera tvořen čtyřmi složkami. Jádrem je tzv. Já, které je obklopeno fyzickým, astrálním a éterným tělem. Fyzické tělo je hmotným základem, éterné tělo má být sumou tělesných sil, astrálním tělem je duše a ono Já, sídlící v krvi, je harmonickým středem. Tyto čtyři části mají paralely k zevnímu světu. Fyzické tělo odpovídá minerálnímu světu, éterné tělo vodě, astrální vzduchu a Já ohni. Fyzické tělo obsahuje 12 různých smyslů, duše, která má tři součásti, prostupuje celý organismus a je tedy zastoupena v každém orgánu.

Zajímavé jsou také představy o příčinách nemocí. Ty nemají materiální, ale duchovní povahu. Pravou příčinou chorob jsou poruchy "vitální esence". Choroby dělí Steiner originálním způsobem na choroby zánětlivé, nádorové, sklerotizující a ochrnující. Vznikají poruchou některé ze čtyř základních složek těla. Rakovina např. vzniká tehdy, když se nadměrně rozvine éterné tělo. Diagnóza se má podle Steinera stanovit intuicí pomocí duchovního zraku nebo speciálními postupy, např. podle vzhledu krystalů z tělesných tekutin. Také správný lék má být určen jasně. Pro terapii používají antroposofičtí lékaři čtyři základní skupiny léků. Jejich působení je dáno ve všech případech jejich duchovní hodnotou. První skupinu léků tvoří byliny, druhou léky z repertoáru klasické medicíny, třetí homeopatika. Poslední skupinu tvoří speciální léky antroposofické, připravované podle speciálních postupů, které respektují evoluční spřízněnost a astrologické vztahy, především vztahy mezi planetami a kovy. Kovy se však před použitím jako lék mají vegetabilizovat, tedy po několik let přidávat k půdě a pak znovu extrahovat z rostlin. Originální je také rytmická příprava léků z rostlinných šťáv. Specialitou bylo použití tzv. polárních rostlin, které mají podle Steinera určitý polární vztah k některému orgánu nebo funkci. Zcela mimořádné postavení mezi léčivými rostlinami zaujímal jmelí, které je podle Steinera "duchovním bytím nejvyšší kvality". Tato pro antroposofickou medicínu téměř kultovní rostlina je prý podobná člověku, svou energii přijímá z kosmu a je schopna přetvářet život pomocí duchovních, kosmických i éterných sil. Podle Steinera je jmelí léčebným prostředkem budoucnosti, především proti rakovině. Účinnost žádného preparátu ze jmelí, včetně nejnámějšího z nich, Iscadoru, však nebyla moderní medicínou ověřena.

Jak se dnes díváme na Steinerovy názory?

Steinerovy představy samozřejmě skutečnosti neodpovídají a jsou v rozporu s bezpečně ověřenými vědeckými poznatky. Chybné jsou jeho názory na evoluci, antropogenezi, fyziku, biologii, zemědělství i medicínu. Antroposofové sice hovoří o Steinerových poznacích, ve skutečnosti ovšem o žádné poznatky nejde, nikdy nebyly ověřeny, nikdo je znovu z kroniky Ákáša nevyčetl a neověřil jinými způsoby a navíc mají zřetelně okultní, esoterický charakter. Steinerovy názory jsou jen produktem fantazie, podle některých autorů jde o projevy vysoce chorobné, schizoidní, patologické osobnosti.

Dnes víme, že meditací, intuicí, resp. jasně nelze dospět k objektivnímu poznání. Steinerova metoda duchovního, nadsmyslového poznávání je neschůdná. Poznání materiálního světa je zprostředkováno smysly a moderní vědou. Už z těchto principiálních důvodů lze odmítnout jako absurdní všechny "poznatky", ke kterým v oblasti reálného světa Steiner dospěl. Snad nejlépe to demonstruje Steinerovo selhání při různých věštbách budoucnosti. Steiner prorokoval, že bude vyvrácen názor materialistů, že se svět skládá z atomů. Podle něj to jsou jen "nafouknuté bubliny vymyšleného poznání". Einsteinova teorie je podle Steinera "zářivým nesmyslem, který musí být odmrštěn". Syfilis se prý bude v budoucnu léčit Steinerovým oblíbeným planetárním kovem, rtutí. A jeho hlavní proroctví, že přírodní vědy v budoucnu potvrdí jeho učení, se rovněž nesplnilo.

Jestliže dnes hodnotíme Steinerovy názory jako mylné nebo spíše bludné, lze samozřejmě očekávat, že takovými budou i jeho pedagogické zásady, odvozené z jeho "poznatků" a charakterizující waldorfské školství. Jistěže to nemusí platit o jednotlivostech, už podle zákonů statistiky nemusí být všechny jeho názory mylné, ale o správnosti celkové waldorfské koncepce výuky a výchovy lze oprávněně pochybovat a je třeba podrobit ji skeptickému rozboru. Vím, zastánci WŠ se mnou nebudou souhlasit. Podle jejich názoru jsou Steinerovy pedagogické zásady správné, ověřené téměř stoletou zkušeností. Jistě také namítnou, že WŠ přímo nesouvisí s antroposofií, ta se přece ve WŠ nevyučuje! To je samozřejmě námitka vážná a nezbývá, než ji vyvrátit a dokázat, že WŠ je ve skutečnosti školou antroposofickou.

Waldorfská škola - cíle a její specifika

Cíle WŠ jsou snad nejlépe vystiženy v informační příručce Svět waldorfských škol: "Waldorfská pedagogika..... je součástí širokého proudu reformní pedagogiky, která se již od počátku 20. století snaží řešit narůstající rozpor mezi tradiční školou a potřebami moderní společnosti spolu s právem jedince na svobodný a mnohostranný rozvoj osobnosti. Akcentuje rozvoj dítěte jako aktivní a tvůrčí individuality, a zároveň člena lidské pospolitosti. Účelem školy není formovat dítě do určité podoby, ale pomáhat jeho osobnímu rozvoji. Výchova zde není jednostranně zaměřena na intelekt a paměť, ale na celkové utváření osobnosti člověka pomocí sil rozumu, citu a vůle. Cílem je všestranný, vnitřně svobodný a iniciativní člověk, zodpovědný za sebe i svět.

Steiner ovšem říká jasně, že to nebude vědecké poznání, které bude do duší žáků vštěpovat WS: "Jak víte, je dnes učitel, jenž má v budoucnu spoluutvářet člověka, uváděn do smýšlení a způsobu uvažování současné vědy..... Ale... nebude možné, aby to, co pochází ze současného vědeckého a duchovního myšlení, přecházelo s užitkem do vychovatelského a vyučovacího umění... Tady musí zasáhnout do vývoje lidstva nový duch, právě duch, kterého hledáme naší duchovní vědou... Duch, který učí nevidět v člověku..... mechanismus, který lze chápat jen podle přírodovědeckých metod." (cit.. Steiner)

Ze své antroposofie a nadsmyslovou cestou získaných "poznatků" Steiner odvodil řadu specifických pedagogických zásad, kterými se WŠ liší od školy tradiční. Své pedagogické zásady přednesl nejméně ve 200 přednáškách, které byly ve třech svazcích vydány v Dornachu pod názvem "Erziehungskunst". Steiner vychází z představy o vývoji dítěte v sedmiletých etapách, vyučování základních předmětů probíhá v blocích, tzv. epochách, kdy se určitý předmět probírá po několik týdnů z několika hledisek, číst se děti učí teprve po 7. roce, typická je absence učebnic a omezené používání audiovizuálních pomůcek, žáci se neklasifikují známkami, značná pozornost se věnuje praktické, manuální výchově, zvýrazněna je umělecká výchova, pěstuje se eurytmie, dítě provází jeden učitel po celou dobu základní školní docházky, učitel se dítěti věnuje individuálně s přihlédnutím k jeho temperamentu. Jakým způsobem Steiner k těmto zásadám dospěl a jak je zdůvodňuje, dokumentuje nejlépe na stovkách citací ze Steinerova díla kniha G. a M. Grandtů, Waldorf Connection. Uvedeme jen malou ukázkou, jak Steiner zdůvodňuje členění vývoje dítěte do sedmiletých etap: V prvních

sedmi letech se v dítěti projevuje jen reinkarnovaný duch, který sestoupil z duchovního světa do pozemského těla. S výměnou chrupu kolem 7. roku se dítě mění na pozemskou bytost (Das Kind wird zur Zeit seines Zahnwechsels aus einem Vererbungswesen ein Weltwesen - cit. Grandt) a svou samostatnou činnost začíná éterné tělo dítěte. Teprve po 14. roce se uplatňuje jeho astrální tělo, tedy duše, a rozvíjí se racionalita.

Doklady o přítomnosti antroposofie na waldorfských školách

Zastánci WŠ tvrdí, že Steinerova filosofie ve školách vyučována ani propagována není. Skutečnost je však jiná: Podle samotného Steinera má být cílem WŠ vychovávat dorost pro antroposofické myšlenky. Dokazují to např. tyto jeho citáty:

"Waldorfská škola musí být postavena na široké bázi a stát se tak pilířem pro celé antroposofické hnutí". "...vy, kdo pracujete na waldorfských školách, musíte pomáhat a podpořit celé hnutí". Stejný požadavek mají i současní představitelé WŠ: "Waldorfští učitelé musí být v první řadě antroposofy, teprve potom učitelé". "Nikdy nesmíme zapomenout, a to je třeba stále zdůrazňovat, že smyslem veškeré učební látky a metody Steinerových škol je rozvinout v každém dítěti vědomí, že duch prostupuje všechno ve světě". A konečně ještě zkušenost bývalého učitele na WŠ: "Lze říci, že waldorfská výchova má skrytou agendu. Její osnovy jsou sice popisovány shodně jako ve veřejných školách, vyučuje se aritmetika, psaní a čtení..., ale ve Steinerových školách jsou dimenze těchto předmětů trojí, jsou umělecké, kognitivní a náboženské." (M.C.Richards, 1980). O náboženském charakteru WŠ se v západních zemích nepochybuje, a proto také je převážná většina škol privátních, zpravidla bez státních dotací.

V duchu antroposofické filozofie jsou učitelé na WŠ dodnes vychováváni. Už při přijímání do školicích center se zpravidla požaduje, aby adepti prokázali znalosti antroposofie. Vlastní program výuky má vždy na prvním místě výuku Steinerovy filozofie. Učitelé jsou tedy indoktrinováni a skutečně i v praxi později představují zcela zvláštní kastu učitelů. Někteří je přirovnávají ke kněžím. Kritici WŠ uvádějí množství dokladů o tom, že jsou dětem předkládány údaje, které jsou v rozporu se skutečností a odpovídají Steinerově filozofii. Uvedu jen několik takových příkladů, které jsou sbírány rodiči ze školních sešitů, protože učebnice, které by poskytly přesný obraz o charakteru WŠ, neexistují, a protože WŠ jsou většinou privátní a chybějí tedy objektivní zprávy ze školní inspekce:

- Děti byly ponechávány v omylu, že slunce se otáčí kolem země.
- V 8.třídě se děti učily, jaké mají planety vztahy k jednotlivým dnům v týdnu, ke kterému kovu, rostlině a stromu. Místo astronomické ekliptiky se vykládal astrologický zvěrokruh.
- Popis živočišné říše začíná sépií, protože ta je údajně nejpodobnější člověku.
- Atomové modely jsou odmítány.

- Vše, co se děje v přírodě, se děje podle duchovního plánu.
- Rocková hudba je podprahovým satanským poselstvím.
- Řada kritiků upozorňuje i na rasistické prvky ve Steinerově díle i ve výuce: Černoši jsou kresleni jako kojenci, běloši jako dospělí. Blond děti chodí ve slunečním jasu, černé děti v bledém měsíčním světle. Černá rasa patří k noci, žlutá k jitru, bílá ke dni.
- Děti se také učí zásadám antroposofické medicíny. Ze školy si přinášejí výzvy, aby rodiče neposílali děti k očkování.
- Na WŠ se děti také věnují biodynamickému zemědělství.

Tyto ukázky jen potvrzují názor Joachima Müllera, podle něž je nepochybné, že "obraz člověka a světa, spočívající v základu antroposofie, spoluurčuje v těchto školách rozhodujícím způsobem výchovu, jakkoli antroposofové zdůrazňují, že WŠ v žádném případě nejsou školami světového názoru." Zahraniční kritici WŠ mají také výhrady k náboženské výchově dětí. Přímou do waldorfských učebních osnov bylo včleněno tzv. "svobodné křesťanské vyučování náboženství" na antroposofické bázi, které zajišťují učitelé delegovaní Obcí křesťanů. Náboženskou výuku dětí rodičů jiných církví sice provádějí externí evangeličtí a katoličtí knězi, ti se však dostávají často do rozporu s vlastním přesvědčením, protože se musí přizpůsobovat antroposofické ideologii škol. Antroposofický a náboženský charakter WŠ není na první pohled zřejmý, a to proto, že je záměrně učiteli těchto škol zakrýváno. Sám Steiner už doporučoval, aby se podstata WŠ takticky zamlčovala. Proto se ani ranní modlitba ve škole neměla nazývat modlitbou, ale jen "verši, zahajujícími vyučováním". Původní modlitby byly ve školách zachovány, jen místo slova Bůh se používalo slovo slunce, které je také často zobrazeno nad školní tabulí. Představuje ovšem Boha slunce. Potud zahraniční kritici.

Zakrývání skutečného stavu věcí je charakteristické i pro naše waldorfské školy. Všechny informace o WŠ u nás se nesou v oslavném nebo přímo propagačním duchu, ať už jde o ódy děkana pedagogické fakulty, prof. Heluse v televizních seriálech o antroposofii a WŠ, nebo o brožuru "Svět waldorfských škol", určenou zřejmě pro informaci rodičům. O R.Steinerovi a antroposofii je v této brožuře jediná věta, říkající, že W. pedagogika vychází z antroposofické antropologie. Zdůrazňuje se, že účelem školy není formovat dítě do určité podoby, že "učitelé usilují o výchovu svobodných lidí" a nevštěpují jim určitý světový názor. Zkušenosti ze západních zemí však potvrzují názory kritiků, podle nichž WŠ není školou neutrální, ale školou světónázorovou, se svéráznou ideologií.

Souhrn obecných námitek proti waldorfskému školství

Waldorfské školy nejsou všechny stejné, některé z nich přijaly jen některé Steinerovy zásady a mnohé z nich se nesporně zmodernizovaly. Většina WŠ, zejména v Německu, však rigidně lpí na původní Steinerově pedagogice a jeho představách. Následující výhrady se proto týkají především těchto "klasických" WŠ.

Jednostranné zaměření na duchovní stránku. V současné době, kdy žijeme uprostřed technické civilizace, není podle názoru kritiků možné, aby člověk neznal materiální podstatu věcí a sil, nerozuměl kauzálním vztahům a nechápal tedy moderní svět. Spiritualita je jen jednou, nikoli prioritní stránkou osobnosti. Stejně významnou roli v životě musí hrát racionalita. Povinností školy je proto pěstovat i tuto stránku a připravit děti na praktický život.

Náboženský charakter školy. WŠ, přes to, že to popírají, mají nesporně nejen spirituální, ale přímo náboženský charakter. Jak obsah, tak i pedagogika WŠ vycházejí z určité, specifické náboženské ideologie. Ostatně sama WS se na křesťanský charakter výchovy odvolává.

Absence výchovy ke kritickému myšlení. Podle Steinerových představ vede k pravému poznání meditace a intuice. Také WŠ se snaží poznatky postupně vybavovat z podvědomé mysli dítěte. Naproti tomu se opomíjí kritické myšlení, zodpovídání otázek, hledání kauzality a výchova k vědeckému myšlení s racionálním testováním hypotéz. To přímo odporuje biologické podstatě člověka, který se člověkem stal tehdy, kdy se začal ptát a chtěl pochopit souvislosti. Podle názoru skeptiků by se děti od malička měly vést k racionálnímu způsobu myšlení, které dovoluje rozlišit pravdu od nepravdy.

Nedemokratická výchova dětí ve WŠ. Tvzení, že se děti ve WŠ vyvíjejí svobodně, volně, demokraticky a že rodiče mohou do výchovy podstatnou měrou zasahovat, není podle západních kritiků pravdivé. To jsou jen verbální proklamace. Ve skutečnosti se uplatňují principy ražené Steinerem, že rozhodující je vždy to, co pokládá za správné učitel. Žáci mají jeho autoritě bezpodmínečně věřit a vzhlížet k němu s úctou, musí se vytvořit postoj oddanosti.

Strnulost pedagogiky. Společnost se během dvacátého století nesmírně změnila a s tím i nároky na obsah a způsob vzdělávání. Klasická škola se těmto požadavkům snaží s menšími nebo většími úspěchy plynule přizpůsobovat. Naproti tomu waldorfská pedagogika je neměnná, je svaté, co řekl Steiner. Jeho fantazie, zvané eufemisticky poznatky, nebyly nikdy reprodukovány, a proto také nemohly a nebyly dále rozvíjeny. Jeho učení, jak filozofie tak i její praktické aplikace, se staly neměnným dogmatem, což už v principu je v rozporu s prudkou dynamikou kulturního vývoje společnosti.

Uniformita výchovy. WŠ zdůrazňují individuální přístup k dětem a tedy jejich svobodný individuální rozvoj. Ve skutečnosti vede výuka k uniformitě, a to i tam, kde je tvůrčí svoboda nezbytná, tedy v umělecké výchově. Výtvarný projev dětí ve WŠ se pohybuje ve zúžených mezích. Děti často jen kopírují ilustrace učitele

nebo se učí geometrickému kreslení, což nemá nic společného s kreativitou a sebevyjádřením. Skutečným, ale skrývaným cílem Steinerem doporučovaného malování vodovými barvami na vlhký papír je pak ovlivnit žákovo podvědomí meditací nad čistou barvou a symbolickými obrazy.

Individuální přístup učitelů. Zastánci WŠ zdůrazňují individualitu, osobnost učitelů, každá WŠ je jiná. S takovou koncepcí lze jen těžko souhlasit. Každý učitel by měl žákům bez svých osobních vizí světa předat základní penzum dosaženého vědění lidstva (v přírodních i společenských vědách), aby se mohli orientovat a plně uplatnit v dnešním složitém světě.

Málo diferencovaná výchova. WŠ klade na děti všeobecně menší nároky než škola tradiční. Vyhovuje především dětem méně nadaným, méně citlivým, které jsou proto ve WŠ spokojeny. Naproti tomu děti s vysokým nadáním nebo děti soutěživé jsou ve svém vývoji tlumeny. Při tom je v současné technicky orientované společnosti žádoucí maximální podpora a co nejrychlejší rozvoj právě takových dětí.

Neinformovanost rodičů o antroposofické podstatě školy. Filozofické učení, které je podstatou a východiskem waldorfského školství, je zamlčováno. Ani u nás se zavádění WŠ nestalo předmětem veřejné diskuse, která by upozornila vedle pozitivních stránek i na sporné stránky waldorfské výchovy. Kritické názory nejsou publikovány, v zahraničí jsou dokonce známy případy, kdy antroposofická společnost vykoupila celý náklad kritické literatury, aby se nedostal na veřejnost.

Námítky pedagogické

Zastánci WŠ tvrdí, že waldorfská pedagogika není na Steinerově antroposofické filozofii závislá a že její principy jsou správné, ověřené zkušeností. Pedagogika je ovšem vědeckou disciplínou a správnost všech pedagogických zásad by měla být objektivizována.

Životní etapy. Steiner rozdělil vývoj dítěte na tři etapy po sedmi letech. Pro sedmiletá období se však Steiner rozhodl proto, že sedmička je magickým číslem. Rozdělení těla na čtyři složky, postupně se objevující, nemá žádnou oporu ve vědeckém poznání. Se Steinerovým názorem, že racionalita člověka se rozvíjí teprve po 14. roce, souhlasit nelze.

Čtyři Hippokratovy typy osobnosti. Steiner akceptoval Hippokratovo dělení lidských osobností na čtyři typy, cholera, flegmatika, melancholika a sangvinika. Učitelé mají při výuce toto dělení akceptovat a děti podle jejich typu vychovávat. Dnes víme, že čtyři Hippokratovy typy jsou jen krajními variantami, že existuje řada jiných dělení temperamentů a osobnosti, ale hlavně že tyto různé typizace nevypovídají o schopnosti dětí se učit a nedovolují jednoznačnou volbu přístupu k dítěti.

Pozdní výuka čtení. V první třídě WŠ se děti ještě neučí číst. Dlouhodobá empirie naopak vedla ke zjištění, že dovršení šestého roku je vhodnou hranicí pro zahájení výuky čtení, nehledě k tomu, že mnoho dětí v

současné době spontánně zvládá čtení ještě dříve. Kromě toho dnešní informační doba žádá, aby se děti seznamovaly s počítačem již v mateřských školách. To ovšem není dobře možné, jestliže děti nebudou znát abecedu a číslovky.

Rytmicita ve výchově. Rytmické prvky ve výuce i umělecké výchově mohou nepochybně pozitivně ovlivnit vnímání, pamatování i vzájemnou komunikaci. Eurymie, podle Steinera řeč andělů, je však příliš stereotypní a navíc zatížena mystikou. 12 souhlásek odpovídá počtu znamení zvěrokruhu, stejný je i počet hudebních klíčů, 7 samohlásek odpovídá počtu planet a totéž platí o druzích pohybu a pauzách. Škola by podle názoru kritiků měla pěstovat podstatně širší spektrum rytmických výrazových prostředků. Logické by také bylo respektovat etnický podmíněné rozdíly v rytmickém sebevyjádření, ať už jde o zpěv nebo tanec.

Absence učebnic. Ve WŠ neexistují učebnice, děti si vše zapisují do svých sešitů. Tato praxe je sporná, protože mnohé aktivní děti by si chtěly látku vykládanou ve škole zopakovat a znalosti rozšířit.

Absence moderních audiovizuálních prostředků. V konzervativních západních VŠ se děti učí jen klasickým způsobem, nepoužívají se filmy, diapozitivy, video, děti se nevodí do muzeí. Takový způsob výuky je nepochybně v dnešní době anachronizmem.

Vazba na jediného učitele. Děti jsou po celou dobu základní školní docházky vedeny jediným učitelem. Má to jistě své výhody, ale závislost dítěte na učiteli je příliš vysoká a na druhé straně je příliš vysoká i odpovědnost učitele. Zda je tento způsob vedení dětí oprávněný, by rovněž měla posoudit pedagogická věda."

Ověřování kvality výuky

O tom, zda je výuka ve WŠ kvalitnější a zda se ve větší míře a rychleji rozvinou schopnosti dětí, by měly rozhodnout výsledky objektivního hodnocení znalostí v průběhu i po absolvování školy. Bohužel, v zahraničí je převážná většina WŠ soukromých, a studií, které by exaktně zhodnotily znalosti dětí, je zatím podle názoru západních kritiků málo. Podle ojedinělých zpráv v kritické literatuře jsou výsledky testů dětí z WŠ horší, podle jiných zpráv je tomu naopak. I zastánci WŠ někdy přiznávají, že měřitelné výsledky zkoušek jsou u dětí z WŠ horší, že jsou děti v tomto ohledu poněkud opožděné.

U nás je zatím k dispozici jediná studie, kterou provedla Česká školní inspekce v r.1997 u dětí z 5.ročníku základních škol, a to ze sedmi tříd s waldorfskou pedagogikou, čtyř tříd s alternativním vzdělávacím programem "16663" a z devíti tříd škol klasických. Zjistilo se, že v memorativních disciplínách signifikantní statistické rozdíly nejsou, ale zřetelně horší je u dětí z WŠ schopnost logického a kritického myšlení, především v přírodovědných disciplínách. To je výsledek srozumitelný, odpovídající základní ideji R.Steinera vést děti k intuitivnímu, nikoli logickému, kritickému uvažování. Z těchto ojedinělých zpráv se ovšem definitivní závěry dělat nedají.

Závěr

Příčiny současného zájmu o WŠ zřejmě nesouvisejí s kvalitou waldorfského školství a jeho pedagogiky, ale jsou jen odrazem atmosféry doby, hledající hodnoty duchovní, mystiku a iracionalitu. Příčiny těchto tendencí ovšem nejsou jednoduché. Mohli bychom jmenovat desítky faktorů, které odpovídají za tento vývoj v posledních dvaceti letech. Patří k nim jistě strach z technické civilizace a z rizik, která s sebou přinesla, ale neméně významnými faktory jsou postmoderní filozofie, móda, úpadek kritického myšlení ve společnosti a také všemohoucí tlak médií.

I kdybychom uznali nutnost zdůraznění duchovních hodnot ve společnosti a tedy i ve škole, stále ještě to není podle mého názoru důvodem k budování speciálního waldorfského školství, právě tak jako alternativního zemědělství nebo alternativní medicíny. Jistěže má waldorfská pedagogika svá pozitiva, vedle rozvoje duchovních stránek osobnosti zdůrazňuje spontaneitu, individualitu, význam uměleckých a rytmických prvků ve výchově, ale všechny tyto prvky lze zavést i do školy tradiční, nehledě k tomu, že nejde o principy originální, novátorské, které by moderní pedagogika neznala. Dnes je přece většina z uvedených požadavků pedagogickou vědou přijímaná a i do tradičních škol již zčásti nebo plně přijatá.

Revoluce jsou nutné tam, kde je plynulý vývoj blokován, znemožněn. To ale neplatí ani ve vědě, kde jsou staré poznatky plynule doplňovány a zpřesňovány novými, ani v moderní medicíně, ani v zemědělství, a ani ve školství. Propagovat nejrůznější alternativní systémy a zavrhnout vše, co se vyvíjelo stovky let a co se nepochybně osvědčilo, není ničím jiným než módou, poplatnou postmoderní době. Racionálním postupem je, alespoň podle mého přesvědčení, převzetí nových výukových a výchovných prvků, po jejich ověření empirií i pedagogickou vědou, do řádného všeobecného školství, které je nepochybně schopno integrovat duchovní hodnoty s materialistickým, vědeckým způsobem poznávání. Taková racionální integrace může být ovšem zajištěna jen učiteli, kteří nejsou indoktrinováni okultní antroposofickou filozofií.

Literatura:

Dugan, D., Daar, J.: Are Rudolf Steiner's Waldorf Schools "Non-Sectarian"? Free Inquiry, 2/1994.

Grandt, G., Grandt, M.: Schwarzbuch Anthroposophie. Wien 1997.

Grandt, G., Grandt, M.: Waldorf Connection. Rudolf Steiner und die Anthroposophen. Alibri Verlag, Aschaffenburg, 1998.

Grecmanová, H., Urbanovská, E.: Waldorfská škola. Hanex, Olomouc 1996.

Hansson, S.O.: Is Anthroposophy Science? Indian Skeptic 6, 1994. (Je antroposofie věda? Překlad S.Libovický. In: Rudolf Steiner - Anthroposofie - Waldorfské školství. Praha 1997)

Heřt, J.: Homeopatie, clusterová medicína, anthroposofická medicína. Lidové noviny, Praha 1997.

Mueller, J. (Ed.): Anthroposofie a křesťanství. Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří 1997.

Prix, R.. Anthroposofická medicína a její pohled na člověka a léčení. Medica Revue 1, 1994.

Pro u. Contra Waldorfpädagogik. Akadem. Pädagogik in der Auseinandersetzung mit der Rudolf-Steiner-

Pädagogik. Hansmann O. (Ed.), 1987 - cit- Brockhaus.

Steiner, R.: Všeobecná nauka o člověku jako základ pedagogiky. IOANES, Březnice 1996.

Štampach, O.: Anthroposofie. Votobia, Olomouc 2000.

de Tollenaire, H.: Theosophy and Anthroposophy in Education in Asia, America and Europe - Přednáška. 2.

World Skeptics Conference, Heidelberg 1998.

Kritické stránky na Internetu: <http://www.waldorfcritics.org>